

Анушаван МЕСРОПЯН:

*Պարզիան և Բ. Հայ րիտարիանգրութիւնի փառաբանութիւնի դրժագներ.
Պրակ Ս (ԺԷ-ԺԹ դարեր). Եր., ՀՀ ԳՍԱ «Գիտութիւն» հրատ., 2016. 112 էջ:
[Погосян Н. Б. Фрагменти історії вірменської лексикографії.
Частина I (XVII–XIX ст.). Єреван: Ґітутյон, НАН РВ, 2016. 112 с.]*

У квітні 2016 р. у видавництві Національної академії наук Республіки Вірменія “Ґітутյон” (Наука) в Єревані вийшла невеличким накладом – 150 примірників – монографія доцента кафедри вірменської мови Єреванського державного університету Нораїра Погосяна “Фрагменти історії вірменської лексикографії”, Частина I (XVII–XIX ст.).

У книзі коротко представлені основні вірменські рукописні словники середньовіччя, а також досі маловідомі та нововиявлені рукописні, стародруковані й новочасні лексикографічні пам’ятки, які становлять цінне джерело для сучасних дослідників, що вивчають проблему збагачення словникового запасу вірменської мови. Видання може бути корисним для філологів, істориків, студентів й усіх, хто цікавиться мистецтвом письма та лексикографії.

Структурно монографія складається з 11 розділів: “Вступ” (с. 3–4), “Короткий нарис новочасної вірменської лексикографії” (с. 5–13), “Основні середньовічні словники вірменської мови” (с. 14–23), “Словник Нагапета Цахког”¹ (с. 24–33), “Турецько-вірменський словник рим” (с. 34–43), “Медичний словник” (с. 44–48), “Назви міст за алфавітом” (с. 49–55), “Словник «Філософських термінів» Степаноса Легаці” (с. 56–63), “«Словник вірменський» – уточнення” (с. 64–72), “Словник Вардана Гунаняна” (с. 73–91), “Словник грабара (старовірменської мови) Говсепа Арцахеці” (с. 92–100), “Висновки” (с. 101–104) та “Список використаної літератури” (с. 105–109).

Нас зацікавив, насамперед, сьомий розділ, де йдеться про словник “Філософських термінів” Степаноса Легаці – філософа, богослова, художника та перекладача, який народився, жив і творив у Львові, але у 1630-х рр. покинув рідне місто та поїхав до Ечміадзину (Вірменія), щоб продовжити навчання і вдосконалити своє знання вірменської мови. Окрім того, він добре володів латинською та польською мовами. Власне у цьому розділі автор монографії звертає увагу на рукопис “Словник вірменсько-латинських філософських термінів” (63 I рук.), що зберігається сьогодні у фондах Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – НБ ЛНУ ім. І. Франка), у відділі рукописних, стародрукованих і рідкісних книг імені Ф. П. Максименка. За дозволом працівників НБ ЛНУ ім. І. Франка автор вмістив у тексті монографії – як ознайомчий ілюстративний матеріал – фотокопії п’яти сторінок із вищезгаданого рукопису.

Досі, на жаль, невідомі точне місце написання та ім’я писаря цього вірменсько-латинського словника. Визначний фахівець у сфері вивчення вірменських рукописів о. Нерсес Акінян на сторінках каталогу “Список вірменських рукописів у Львівській університетській бібліотеці та в Станіславській архієпископській бібліотеці”

¹ Цахког (вірмен.) – ілюмінатор.

(Відень, 1961)² стверджував, що рукопис був створений у період XVII–XVIII ст. Цей документ написаний на папері та складається зі 104 аркушів; формат книжково-го блоку – 12,5 × 7,5 см. Письмо – нотрґір³, у дві колонки. Оправа – твердий картон, покритий пергаментом, у доброму стані збереження. За змістом це “*Вірменсько-латинський словник філософських термінів*”, де в алфавітному порядку вірменською мовою подаються філософські, богословські та інші поняття і категорії, а навпроти них – відповідники латинською.

Н. Погосян на сторінках монографії висловлює подяку НБ ЛНУ ім. І. Франка за допомогу і надані матеріали, а також закликає вірменських та українських мовознавців до конструктивної співпраці, бодай дистанційно, аби розширити діапазон вивчення вірменської середньовічної лексикографії, яка знаходиться поза межами вірменської етнічної території. Він наголосив, що сучасна лексикографія ще не вичерпала вивчення свого джерельного ресурсу, тому існує потреба нових досліджень збережених рукописних пам’яток, які були створені у пізньому середньовіччі.

На жаль, вірменський дослідник також не зміг визначити автора цитованого словника, втім, це й не входило до кола його дослідницьких завдань. В історіографії є припущення, що цей словник міг бути створений саме під час прибуття до Львова навесні 1664 р. місії театинців, яку очолював о. Климент Галан. Реалізація місії пов’язана із запрошенням львівського вірменського архієпископа Миколая Торосовича і мала на меті відновити нормальний розвиток церковного життя вірмен вірменокатолицького обряду, остаточне формування якого припадає на кінець XVII ст. – під час правління архієпископа Вардана Гунаняна. Властиво, це той самий Гунанян, про якого йдеться у монографії в розділі “*Словник Вардана Гунаняна*”. Він відомий у літературі як визначний знавець і перекладач з латинської мови.

Відділ РСРК ім. Ф. П. Максименка НБ ЛНУ ім. І. Франка у співпраці з Н. Погосяном мав на меті ознайомити вірменістів (лексикознавців і лексикографів) із пам’яткою вірменського словникарства пізнього середньовіччя, що була створена на теренах сучасної України. Далі – справа за істориками та вірменознавцями.

Хотілося б звернути увагу істориків-вірменознавців на провенієнційні записи, які відображені на окремих аркушах “*Словника вірменсько-латинських філософських термінів*” (63 I рук.), де згадуються імена його власників чи замовників: Joannes Aleksandrowich (арк. 1), Hristophorus Szymonowicz (арк. 192), а також – екслібрис Андрее Бірмунвіц (вірменською). Докладніша інформація про цих осіб може пролити додаткове світло на історію побутування нашого рукописного словника.

Про одного з потенційних власників Христора Шимоновича (Hristophorus Szymonowicz) згадував відомий вірменист і сходознавець Ярослав Дашкевич у статті

² Д[ашкевич] Я. Рец.: Акінян Н. *Цуцак гаєрен дзерагтрац Лвові гамалсарані матенадарані, архієпископосарані св. Станіславоу*. – Вієнна: Мхітарян тпаран, 1961. – (12). – 60 с. – (Майр цуцак гаєрен дзерагтрац гратаракял і Мхітарян міабанутеан і Вієнна. Гатор 11). [Акінян Н. Каталог вірменських рукописів у Львівській університетській бібліотеці та в Станіславській архієпископській бібліотеці. – Відень: Друкарня Мхітаристів, 1961. – (Головний каталог вірменських рукописів, виданий віденською конгрегацією Мхітаристів. – Т. 11)] // Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР. – Київ, 1963. – № 5. – С. 78.

³ Нотрґір – вид вірменського письма. Етимологічно пов’язаний із грецьким та латинським поняттям *notarius*, *notarius* – нотарій, тобто писар, книжник. Нотрґір – курсивне письмо зі швидким темпом писання, що дозволяє ефективно використати навіть невеличкий за розміром матеріал для письма. Цей вид вірменського письма виник ще у XV ст., але свого повноцінного розвитку набув у XVII–XVIII ст. Саме тоді цей різновид отримує панівний статус. Див.: Абрагамян А. Г. Вірменське письмо і писемність. – Єреван, 1973. – С. 73 (*вірм. мовою*).

“Українсько-армянские отношения в XVII в. и источники их изучения”. Характеризуючи обізнаність вірмен на теренах України з українською мовою, він цитує слова Луї-Марі Пиду де Сент-Олен: “Учень Кшиштоф Шимонович з Кам’янця, – відмітив Пиду, – знав лише те, чому навчила його мати, тобто він говорив українською мовою та трішки польською”⁴. Відомостей, котрі б дали зрозуміти навіщо йому був потрібен “вірмено-латинський” словник, наразі не віднайдено. В будь якому випадку, наявність власників дає ключ до визначення середовища користувачів “словника” і показує його функціонування в інтелектуальному середовищі вірмен в ранньомодерну епоху.

Таким чином, згаданий нами словник, що зберігається у фондах Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, має значну історико-культурну і наукову вартість. Книга Норайра Погосяна може бути корисна для філологів, істориків, студентів і для всіх, хто цікавиться мистецтвом письма та лексикографії.

Anushavan MESROPIAN:

Poghosyan N. B. Hay bararanagroutyan patmutyan drvagner. Prak A (XVII–XIX darer). Yerevan, HH GAA “Gitutyun” hrat., 2016. 112 p.

Стаття надійшла до редколегії 04.04.2017

Прийнята до друку 01.07.2017

⁴ Дашкевич Я. *Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть. Збірник наукових праць*. – Львів: Видавництво Львівського музею історії релігії “Логос”, 2012. – С. 177